

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ ÜZERİNDE DÜŞÜNCE VE YORUMLAR

*Asiye Mevhibe COŞAR**

ÖZET

Eski Anadolu Türkçesi (EAT) olarak adlandırılan devrin ilk yarısı, daha çok elde eser bulunmamasından kaynaklanan sebeplerle henüz üzerinde bir fikir birliğine varılmamış durumdadır. Bu döneme ait tartışmalar; VI.-XI. yüzyıl arasında varlıkları takip edilebilen yazılı verilerin XIII. yüzyıla kadar geçen zaman içinde kesintiye uğrayıp uğramadığı, belki XII. yüzyıl sonunda yazıya geçirilen, ancak XIII. yüzyıl itibarıyla varlıklarından emin olunan eserlerin dilindeki karışıklık, dönem kültürünü oluşturan Oğuzların yazılı bir edebî dilleri olup olmadığı konularında yoğunlaşır. Bu çalışmada EAT'nin söz konusu meselelerine dair görüş ve yorumlar değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Oğuzca, karışık dilli eserler.

THOUGHTS AND COMMENTS ON OLD ANATOLIAN TURKISH

ABSTRACT

The issue of The Old Anatolian Turkish (OAT), which is referred to the first half period, has remained controversial due to the lack of adequate documents. The discussions of this period have focused on whether accessible written documents of VI.-XI. continued up to XIII without interruption, and aslo whether Oğuz had a written literary language. Another point of discussion is on the complexity of the language in the documents of XIII. In this paper opinions and comments about OAT will be analyzed

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yeni Türk Dili Bilim Dalı. mevhibecosar@hotmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Key Words: Old Anatolian Turkish (OAT), Oghuz dialect, complexity of the language.

Giriş

Dili gösterdiği değişme ve gelişmeler içinde incelerken belli özelliklerin yoğunlaştığı ve dolayısıyla farklılaştığı noktalarda bir takım tasniflere gitmek ve böylece incelenebilirliğini kolaylaştırmak gerekmiştir. Dil tasniflerinde tarih ve coğrafyayla birlikte dilin kendine has ses ve yapı özellikleri de göz önünde bulundurulmaktadır. Tarihî bir tasnifte bugün Türkçe için en çok kabul gören adlandırma, abidelerle başlayan ve Uygur devresini de içine alan Eski Türkçe (ET) devrine aittir (VII.-X.yüzyıl)¹. Ancak bu devrin öncesi ve sonrası için aynı kesinlik yoktur. ET'yi takiben İslamiyetin kabulü ile başlayan, başlangıçta ET özelliklerini koruyan, yeni edebî Türk lehçelerinin teşekkülünün tamamlandığı (XI-XVI. yüzyıl) devre kadar geçen zaman için ise Orta Türkçe tabirini kabul edenler vardır².

Orta Türkçe dönemi içinde XII. yüzyıldan XV. yüzyıl ortalarına yani Klasik Osmanlıca'nın başlangıcına kadar uzanan dönem Eski Anadolu Türkçesi (EAT) olarak adlandırılır³. Bu devrin ilk yarısı tartışmalıdır; daha çok elde eser bulunmamasından kaynaklanan bir takım sebeplerle henüz üzerinde bir fikir birliğine varılamamıştır. Bu döneme ait tartışmalar VII.-XI. yüzyıl arasında varlıkları takip

¹ Sema B. Özönder bu dönemi belirleyen temel ayırıcı özelliğin "Türk" dilinin "yazı dili" olarak kullanıldığının bizzat Türklere ait kaynaklarla tanımlanabilmesi olduğunu söyler. Sema B. Özönder, "Eski Türklerde Dil ve Edebiyat", **Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi**, C. II, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 458. Türkçenin tarihi devirlerine ilişkin bazı tasnifler için bk.: Fuzuli Bayat, **Türk Dili Tarihi**, Karam Yay., Çorum 2006, s. 65-74.

² ET devri, Göktürk abideleriyle başlayan, VIII. yüzyılda Uygurların meydana getirdiği, Göktürkçeye oranla daha geniş ve sürekli bir yazı dilini ve nihayet X. yüzyılda da Karahanlılarla devam eden devreyi içine alır. Eski Türkçenin 2. evresini teşkil eden Uygur yazı geleneğinin devamı ile ilgili olarak bu devri XII. yüzyıla kadar götürülenler vardır. Türk dili tarihinin devrelendirilmesine ilişkin görüşler için bk.: Sema B. Özönder, "Türk Dilinin Tarihi Dönemleri Üzerine Birkaç Söz", **Türkbilgi (Türkoloji Araştırmaları)**, 2003/3, s. 203-210. 'Orta Türkçe' adlandırmasına ilişkin değerlendirmeler için bk. A. F. Karamanlıoğlu, **Türk Dili**, Beşir Kitabevi, İstanbul 2002, s. 33-35.

³ Zeynep Korkmaz, "Eski Anadolu Türkçesi Üzerindeki Çalışmaların Bugünkü Durumu", **Türkoloji Dergisi**, C. VII, Ankara 1977, s. 13. Ahmet B. Ercilasun, XIII. yüzyıl ile XV. yüzyıl arasında gösterdiği bu dönemin farklı adlarla anıldığını, bazı Avrupalı bilim adamlarınca Altosmaniche (eski Osmanlıca) olarak adlandırıldığını daha sonra Eski Anadolu Türkçesi, Eski Türkiye Türkçesi, terimlerinin kullanıldığını söyler. Kendisi de daha kapsayıcı olacağı düşüncesiyle Eski Oğuz Türkçesi terimini teklif eder ve kullanır. Ahmet B. Ercilasun, **Başlangıçtan Günümüze Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yay. Ankara 2004, s. 433. Bu çalışmada yaygınlığı göz önünde tutularak Eski Anadolu Türkçesi adı tercih edilmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

edilebilen yazılı eserlerin XIII. yüzyıla kadar geçen zaman içinde kesintiye uğrayıp uğramadığı; belki XII. yüzyıl sonunda yazıya geçirilen, ancak XIII. yüzyıl itibarıyla varlıklarından emin olunan eserlerin dilindeki karışıklık; dönem kültürünü oluşturan Oğuzların yazılı bir edebî dilleri olup olmadığı konularında yoğunlaşır. Bu devre ait elde eser bulunmaması, daha sonra XIII. yüzyılda görülen eserlerden bazılarının Oğuzcanın yanı sıra başka dil özelliklerini de yansıttığı olması, bugün için bu dönemin aydınlığa kavuşmamış noktaları olarak karşımıza çıkmaktadır⁴.

EAT'nin Meseleleri

EAT olarak adlandırılan dönemin meseleleri genel bir sıralamaya tabi tutulduğunda iki temel nokta öne çıkar; EAT'nin kaynak metin durumu ve EAT'nin gramer özelliklerinin tespiti.

1. EAT'nin Kaynak Metin Durumu

EAT için kaynak metinler, konuca çeşitli; telif, tercüme; mensur ve manzum ve de sayıca oldukça kabarıktır. Bu metinlerin XIV ve XV. yüzyıllardaki yoğunluğu geriye gittikçe azalır. Başlangıçları da XIII. yüzyıldan geriye en çok XII. yüzyılın ikinci yarısına götürülmektedir.

Bugün, EAT'nin başlangıcını oluşturabilecek eserlerden adları eski kaynaklardan öğrenilenlerin bazıları ortada yoktur. Elde olanlar da dil bakımından yenileştirilmiş, daha sonraki yüzyıla ait yazma nüshalardır (Salsal-nâme, Kudûrî Tercümesi gibi)⁵.

XII. yüzyıl öncesine ait elde yazılı kaynak bulunamaması, EAT yazı dilinin başlangıç tarihini belirsiz kıldığı gibi, başka bir alt probleme daha işaret eder. Bu da 1071 itibarıyla Anadolu'da devlet kuran Oğuzların bu kuruluş zamanında ve geriye doğru dönemde bir yazı dillerinin olup olmadığı konusudur.

Bu noktada Oğuzların kimliği, kültürü ve dili üzerinde ayrı ayrı durulması gerekmektedir.

Oğuz adına ilk defa VII. yüzyılda yazıldıkları tahmin edilen Yenisey kitâbelerinde rastlanır⁶. Barlık çayı yakınındaki bir kitâbede:

⁴ Zeynep Korkmaz, "Yunus Emre ve Anadolu Türkçesinin Kuruluşundaki Yeri", **Türkoloji Dergisi**, C. V, S. 15, Ankara 1973, s. 17.

⁵ Zeynep Korkmaz, "Eski Anadolu Türkçesi Üzerindeki Çalışmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar", **Türkoloji Dergisi**, C. VII, Ankara 1977, s. 7.

⁶ Oğuz adı ile ilgili olarak bk.: Faruk Sümer, **Oğuzlar (Türkmenler)**, AÜ Yay., Ankara 1972, s. 19-20; Tufan Gündüz, "Oğuzlar", **Genel Türk Tarihi**

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

“Öz Yiğen Alp Turan Altı Oğuz budunda üç yigirmi (yaşımka) adırıldım.” ifadesi vardır. Bu kitâbe, Oğuzların altı boy halinde Barlık yöresinde yaşadıklarına bir işarettir⁷.

Oğuzların VII. yüzyılda Tula ırmağı kıyılarında yaşadıklarının bir delili de Göktürk âbideleridir. Âbidelerden anlaşıldığına göre Göktürkler devrinde zaman zaman isyan, zaman zaman itaat halinde, Çinliler ve On-oklarla savaşlarıyla tarih sahnesinde görülen Oğuzlar, 742’de Uygur hâkimiyetine girerler. Ancak birçok savaşta Uygurlarla birlikte mücadele vermelerine rağmen kendilerine bir kağan tayin edildiğinde veya bir kağana itaat etmek gerektiğinde savaşı tercih etmişlerdir. Her şeye rağmen görülen odur ki, yönetimle inişli çıkışlı bir ilişkileri olmakla beraber, Göktürk ve Uygurlarda devletin dayandığı ikinci ve hatta temel savaş gücü olmuşlardır.

840’ta Uygurların Kırgızlarca ortadan kaldırılmasının ardından Oğuzlar, X. yüzyılda Sirderya boylarında ve Aral gölü kıyılarında, merkezi Yenikent olan bir Yabgu devletinde yarı yerleşik bir hayat sürerken görülür. Oğuzların yaşadığı bu şehirlerde yapılan kazılar, buralarda yüksek bir kültür hayatının varlığını ortaya koyar. X. yüzyılın ikinci yarısından sonra Müslüman olmaya başlamaları da onları yerleşik hayata yönelten önemli bir etkendir. Mâvera-ün-nehir’in yerli halkı ile karışıp Karahanlılarla komşuluk eden Oğuzlardan bir kısmı daha sonra Buhara’ya göç ederek oraya yerleşirken, büyük bir kısmı da Ceyhun ırmağını geçerek Harezm yolu ile Horosan’a kadar uzanır ve 1040 yılında Büyük Selçuklu Devletini kurarlar.

XI. yüzyıl sonlarına doğru 1071 Malazgirt savaşı ile Anadolu’nun fethedilmesinden sonra, büyük dalgalar hâlinde çeşitli Türk boylarının buraya gelip yerleştiği görülür. Bunların büyük çoğunluğunu Oğuzlar oluşturmaktadır. Göçlerin XIV. yüzyıla kadar devam ettiği bilinmektedir. XI. yüzyıldan başlayıp XIV. yüzyıla kadar süren göçlerle Anadolu’nun her bakımdan bir Oğuz ülkesi vasfını aldığı, Oğuzların Anadolu’ya gelirken maddi ve manevi kültürlerini de beraber getirmiş oldukları, 200-300 yıl süren göçlerin geçmişle bağlantının, eski kültürle bağların sürekliliğini de sağlamış olduğu,

Ansiklopedisi, C. II, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 457-492; Peter B. Golden, **Türk Halkları Tarihine Giriş**, KaraM Yay., Ankara 2002, s. 169-170.

⁷ “Öz Yiğen Alp Turan, Altı Oğuz kavminden on üç yaşında ayrıldım.” Barlık 1, 2. satır. H. Namık Orkun, **Eski Türk Yazıtları**, TDK Yay., Ankara 1994, s. 471.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

sonradan gelenlerin, önce gelenlere ana kültürü geliŐen Őekliyle taŐımıŐ oldukları dŐnlmektedir⁸.

Anadolu'ya Getirilen Kültürün zellikleri Nelerdir?

El-İdris (1099-1165), OĞuz Őehirlerinden ve bunların çokluğundan bahseder. Bartold'un daha X-XI. yüzyılda Sirderya eteklerinde Yenikent harabelerinin OĞuz sultanlarının merkezi sayıldığına işaret etmesi⁹, çiftçilik de yaptıklarına dair bilgilerin olması¹⁰; messeseleŐmenin, Őehirlerden vergi toplayan tahsildarlarının bulunduğunun bilinmesi yerleşik hayat sürdüklerinin delilidir. Golden, Mes'di'nin hem yerleşik hem de göçebe OĞuzlardan bahsettiğini ve onların "st, orta ve alt" olmak üzere  topluluğa ayrıldığını aktarır¹¹.

Anadolu Selçuklu Devletini kuran OĞuzlar, X-XIII. yüzyılda Aral gl, Sirderya boylarından Anadolu ortalarına kadar uzanan bir siyasal varlık göstermektedir. XI. yüzyılda müstakil bir yazı diline sahip olup olmadıkları ise belli deĐildir¹².

Bir konuşma dilinin "yazılı dil"den "yazı dili"ne geçiŐinde asıl etkenin gcl devlet hkimiyeti olduğuna dikkat çeken Sema B. Özönder, bu olgunun Köktürk devletinden baŐlayarak Türk dili için de geçerli olduğuna işaret eder:

"Diyebiliriz ki, doğuda Türk boyları ittifakının gerçekleŐtiĐi Köktürk devletinin I. Hanedan döneminde Türk dilinin OĞuz tipli kolu çoktan konuşma dili seviyesinden yazılı dil hatta devlet dili olma özelliğini de kazanarak yazı dili olma sürecine eriŐmiŐ, bu durum II. Hanedan döneminde daha da pekiŐerek standartlaŐmıŐ ve yaygınlık bulmuŐtu." der¹³.

⁸ Faruk Sümer, *age*, s. 20-217.

⁹ Ahmet Caferoğlu, "İlk Anadolu Vatan Kültürü Kurucuları", *Türkiyat Mecmuası*, C. XVII, İstanbul 1972, s. 5.

¹⁰ Tahsin Banguoğlu, "OĞuzlar ve OĞuzeli zerine", *TDAY-B 1959*, s. 1-26.

¹¹ P. B. Golden, *age*, s. 173.

¹² Faruk Sümer, *age*, s. 90-220.

¹³ znder bu görüşünü Köktürk kağanlığında devlet divanı ve diplomatik yazıŐmaların varlığı bilgisine dayandırır. Kök Türk döneminde yazının okullaŐmasıyla ilgili bilgi ve kaynaklar için G. Clauson, "The Origin of The Turkish 'runic' Alphabet", *Acta Orientalia Havniae*, XXXII, s. 5176, 1970 ile D. D. Vasil'ev, "Kktrklerin okuma Yazma Bilmeleri Sorunu", *Uluslar Arası Osmanlı ncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara 1997, s. 297-304'e bakılmasını önerir. Sema B. Özönder, *agm*, s. 463.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Mehmet Ölmez, Türkçenin yaşı konusundaki değerlendirmeleri ele aldığı çalışmasında günümüzdeki dil verilerinden hareketle;

“...Eski Türkçe ile örtüşmeyen, kimi yönlerden Eski Türkçeden daha eski özellikler gösteren Oğuz grubu Türk dilleri, Ana Türkçe ile Eski Türkçe arasında bir zaman diliminde yer almalıdır; özellikle bu grupta yer alan Türkmence uzun ünlüleri koruması dolayısıyla Eski Türkçeden daha eskidir. Ana Türkçede ünlüsü uzun olan ve içerisinde ötümsüz bir ünsüz bulunduran öteki Oğuz dilleri de (Azerice, Gagauzca, Türkçe) bu ünsüzleri ötümlüleriyle değiştirmeleri dolayısıyla eskicil özellikler göstermektedirler.” demektedir¹⁴.

Türk dilinin tarihi gelişimi içinde metinlerle başlatılan yazı dili VI-VIII. yüzyıla kadar indirilebilmektedir¹⁵. Öte yandan XII. yüzyıla kadar geçen sürede Orta Asya’da tek yazı dilinin hâkim olduğu düşünülmektedir. Köktürk-Uygur-Karahanlı yazı dilleri bu bir tek kol olarak ilerleyen yazı dilinin yer, zaman, siyasal bölünmeler ve kültür alanı ayrılıklarına göre birbirini izleyen devamları sayılır¹⁶.

XI. yüzyıl itibarıyla İran, Azerbaycan, Suriye, Mısır ve Irak’a; güneye ve batıya göç eden Türklerin dilinde bir takım dallanmalar meydana gelir. Orta Asya dışında gelişme imkânı bulan Türk dilleri birbirinden farklılaşır. Etnik gruplar, tarihi olayların sebep olduğu kopma ve kaynaşmalar dilde ses ve yapıca ayrılıklara yol açar. Bunlardan biri de bugünkü Türkiye Türkçesini kuran Oğuz Türkçesidir.

Bugünkü göçler ve İslamiyetin kabulü gibi tarihi ve sosyal iki büyük olayın yaşandığı XI. yüzyıl Oğuzcasına ait sistemli bilgiler

¹⁴ Burada Ölmez, mevcut dil malzemesinden hareketle Eski Türkçeden daha geriye gitmenin bugün için mümkün olmadığını, ancak günümüz Türk dillerine ve tarihî dönem metinlerinin verilerine (sözvarlığı, söz yapımı, sesbilgisi) bakılarak Çuvaşça dışındaki Türk dillerinin daha eski, ortak bir köke götürülebileceğini söyler. “Bu “kök” dilin adı “Ana Türkçe”dir. Ana Türkçe dönemi tıpkı İlk Türkçe gibi kuramsal bir dönemdir. Bu dönem ile Eski Türkçe arasında kimi dil gruplarının “Ana” biçimlerini de düşünebiliriz.” der. Mehmet Ölmez, “Türkçe’nin ve Türk Dillerinin Yaşı Konusu”, **Toplum ve Bilim**, 96, Bahar 2003, s. 68.

¹⁵ Bu yazı dilinin niteliği ile ilgili olarak A.Von Gabain’in beş ayrı diyalekt olduğu görüşüne karşılık Ahmet Buran, ayrı boyların varlığına bağlı bu ağız ayrılıklarının aynı yazı dili içinde olduğuna dikkat çeker. Ahmet Buran, “Yazı Dilinin Tarihi Gelişimi İçinde Türk Şivelerinin Ortaya Çıkışı ve Azeri Türkçesi Örneği”, **Savunma Hizmetleri ve Koordinasyon Dergisi**, S. 10, 1992, s. 10-11. T. Tekin ve M. Ölmez ise ET’yi bir örnek dil saymaz, Biri Orhon diğeri Uygurca olmak üzere en az iki diyalekti olan bir dil sayarlar. T. Tekin ve M. Ölmez, **Türk Dilleri-Giriş**, Simurg Yay., İstanbul 1999, s. 18.

¹⁶ Zeynep Korkmaz, “Selçuklular Çağı Türkçesinin Genel Yapısı”, **TDAY-B** 1972, Ankara 1972, s. 22.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

KaŐarlı Mahmut'un Divan ü Lügatit-Türk'ünde bulunmaktadır. Ancak KaŐarlı, OĞuzlara ait yazılı eserlerden söz etmez; Karahanlı diline oranla OĞuzcadaki lehçe ve ağız ayrılıklarına değinir. OĞuzcayı diğer Türk dillerine oranlarken onların içinde "en yeğnisi" olduğunu vurgular. Bu dönemde OĞuzların Karahanlı Türkçesini yazı dili olarak kullandıkları görüşü Z. Korkmaz ve A. İnan tarafından savunulur¹⁷.

Mecdut Mansuroğlu, XIII. yüzyıl ve sonrası metnlerinin söz varlığı ve gramer Őekilleri bakımından incelendiğinde eski Türk diline ait birçok söz ve Őekillerin devam ettiğinin görüleceği; bunlardan da Anadolu'da Türk edebiyatının XIII. yüzyıldan çok önce baŐladıĐının ve bu edebiyatın aslında eski Türk edebiyatının devamı olduğunun açıkça anlaŐılacaĐı görüşünü ne srer¹⁸.

Mansuroğlu XIII. yüzyıla kadar geçen süre içinde yazılı eserlerin bulunduğu düşüncesine, XIII. yüzyıl eserlerinin vezin, Şekil ve konu bakımından baŐlama olamayacak kadar çeşitli ve olgun olmalarını delil getirir. "*Dil ve edebiyat ölçülerine dayanan karŐılaŐtırmalarla, Anadolu'ya gelen Türklerin sanıldığının aksine, Anadolu'da sonradan güçlükle kurup geliŐtirdikleri bir yazı diline değil, Anadolu'ya ilk yerleŐtikleri dönemde, Orta Asya'dan getirdikleri bir yazı dili geleneğine sahip oldukları görüşüne varılır.*"¹⁹ diyen Zeynep Korkmaz da Mansuroğlu ile görüş birliĐindedir²⁰.

OĞuzların XIII. yüzyıl öncesinde bir edebî yazı dilleri olduğu görüşü kuvvetlenince yeni bir soru gündeme gelir;

¹⁷Bu konuda Abdülkadir İnan, "KaŐari'nin OĞuz-Türkmen devletinin merkezinde oturup esas konu olarak KaŐar Türkçesini ŐeĐmesinin sebebi başka türlü izah edilemez. KaŐarlı'nın yazdığı XI. yüzyılda OĞuz-Türkmen lehçesinin KaŐar dilinden çok farklı olduğu Őüphesizdir. Buna rağmen Selçuklu (OĞuz-Türkmen) devletinin en parlak devrinde bile bir tek OĞuzca metin yazılmamıŐtır." demektedir. A. İnan, "XIII- ve XVI. Yüzyıllarda, Mısır'da OĞuz Türkmen ve Kıpçak Lehçeleri ve 'Halis Türkçe'", **TDAY-B 1953**, Ankara 1998, s. 61.

¹⁸"XIII. yüzyıl Anadolu Türkçesi metinleri asırlar boyunca iŐlenmiŐ bir dil iledir. Bu edebî dilin Türkler'in Anadolu'ya gelmesi ile doğduğunu kabul etmek de yanlıŐ olur. Bu daha çok eski edebî dilin devamıdır. İŐlm mefhumları bu metinlerde ve hatta XIV. asır Anadolu metinlerinde Uzak Doğu dini ıstılahları ile bildirilmiŐtir (Allah yerine tenri, cennet yerine uçmak, cehennem yerine tamu). EĞer bu Türkler eski edebiyat ile ilgilerini kesmiŐ bulunsalardı, bir kısmı yabancı dillerden alınmıŐ olan bu Uzak Doğu din tbirleri yerine daha başlangıçta, İŐlm tesiri arttığı zaman kullanıldığını gördüğümüz Arap asıllı din tbirlerini almaları tabii idi." der. Mecdut Mansuroğlu, "Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatın İlk Mahsulleri", **İÜ TDED**, C. I, S. 1, İstanbul 1946, s. 17.

¹⁹Zeynep Korkmaz, **Marzuban-Name Tercümesi**, İstanbul 1973, s. 16.

²⁰Mecdut Mansuroğlu, "Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Başlaması ve Gelişmesi", **İÜ TDED**, C. IV, İstanbul 1951, s. 216.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Varlığı kabul edilen bu yazı dili ile oluşturulan eserler nerededir?

R. Rahmeti Arat, V. Türk Tarih Kongresine sunduğu “Anadolu Yazı Dilinin Tarihî İnkişafına Dâir” adlı bildirisinde bu soruya cevap arar. Bu metinlerin tarihî gelişme seyri bakımından XI. yüzyıl Oğuzcası ile XIII. yüzyıl sonrası Anadolu metinleri arasında dil özellikleri bakımından ortaklık taşıyan nitelikte metinler olması gereğinden hareket ederek dikkatleri karışık dilli eserler üzerine çekmeye çalışır²¹.

Karışık dilli eserler sorunu aslında XV. yüzyılda ortaya atılır²². 1458’de Muhammed Bin Baydur, Akaid-i İslâm adlı bir eserin dilini beğenmeyip “... gördüm kim *terkib muhallel ve muhabbat olga bolga ibâretince yazmışlar. Diledim kim bu latif ve şerif nüshanın lutfi ve şerefi dahi artuk ola; ol sakîm ibâretden sarîh ve fasîh Rûşen Türkçe’ye döndürdüm*” diyerek olga-bolga sorununu ortaya koymuştur²³.

Olga-bolga deyimi, dilin XV. yüzyılda artık yadırganır olan arkaik özelliklerine ve yerli Oğuzcaya uymayan, karışık yapısına işaret etmek için kullanılmış özel bir deyim durumundadır.

Zeynep Korkmaz, Olga-bolga sorununun temel sebebini, bölgede Oğuzca belirtiler arttıkça, Oğuzca dışı özelliklerin yadırganmasına bağlar. Burada da Anadolu’da XII. yüzyıl ortalarından XIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan devrin Türkçesinin dil yapısı bakımından yalnızca Oğuzcaya dayanmadığını, Karahanlı yazı dili özelliklerinden Oğuzcaya bağlanacak bir karışıklık içinde bulunmadığını dile getirir²⁴.

Başlangıçta olga-bolga sorununun EAT’nin XIII. yüzyıl sonlarından önceki döneminin niteliği olduğu kabul edilmiş, Orta Asya Türk yazı dili ile olan bağlantısı bakımından aydınlatıcı olacağı

²¹ Reşit R. Arat, “Anadolu Yazı Dilinin tarihi İnkişafına Dair”, **Makaleler**, C. I, TKAE, Yay., Ankara 1987, s. 317-318.

²² Şair ve Patron’da Halil İnalçık, patrimonial devlet ve sanat ilişkisini ortaya koymaya çalışırken Anadolu’da meydana getirilen edebiyatın gelişim sürecini de inceler. Bu süreçte sanat gösterme çabası içinde Arapça, Farsça lügat ve deyişlerin 1450’den sonra “ziver elfaz” sayılarak şiirde yaygınlaştığını, bazılarınca “kudemâ”nın Türkçesinin “*Oğuzâne ve kühiyane*”, “*garib elfaz*” gibi görüldüğünü, “*Türkî ta’birât*”ın köylüye ve dağ kabilelerine özgü sayıldığını hatırlatır. Halil İnalçık, **Şair ve Patron**, Doğubatu Yay., İstanbul 2005, s. 23. Bu yaklaşım, XV. yüzyılda dile ilişkin değerlendirmelerin sadece bir takım ses ve şekil farklılıklarından ibaret sayılamayacağını da ifade eder.

²³ R. Rahmeti Arat, **agm**, s. 318.

²⁴ Zeynep Korkmaz, “Yunus Emre ve Anadolu Türkçesinin Kuruluşundaki Yeri”, **Türkoloji Dergisi**, C. V, Ankara 1973, s. 16.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

düŐünülmemiŐtir. Bu karıŐıklıklar, bunların deĐiŐik bölge ve dönemlerdeki kopyaları dolayısıyla ortaya çıkan düzensizlikler olarak kabul ediliyordu. Ancak daha sonra yazıldıkları devrin genel yapısı ile alakalı organik birer karışıklık olduğu görüşü öne sürüldü²⁵.

BaŐta Arat, sonra Z. Korkmaz, M. Mansuroğlu, M. Ergin²⁶, M. Canpolat²⁷ bu görüşü benimser ve ispatlamaya çalıŐır. Bu noktada Şinasi Tekin farklı bir görüş taşıır. O metinlerdeki dil karıŐıklıĐının sebebini

*“Orta Asya’nın Türk ve İnan asıllı bilgin ve Őâirleri, siyasi baskılar ve huzursuzluklar yüzünden, özellikle XIII. yüzyılın sonundan itibaren Anadolu’ya göç etmeğe başlamıŐlardır. Bunlar tabii olarak “OĞuzca, konuŐan Anadolu halkına, eserlerinde doğrudan doğruya Orta Asya Türkçesiyle hitap edemedikleri gibi, OĞuzcayı da pürüzsüz bir Şekilde hemen öğrenememiŐlerdi; onun için isteyerek veya istemeyerek, bilerek veya bilmeyerek birbirini tutmayan aşırı Őive özelliklerini eserlerinde yan yana kullanmak zorunda kalmıŐlardı.”*²⁸ şeklinde açıklar.

OĞuz yazı dilinin ET etkisi altında doğduğu görüşünü destekleyen karışık dilli eserlere farklı bir açıdan yaklaşan Ő. Tekin, OĞuz yazı dilinin ET etkisinde doğduğu görüşüne de katılmaz. OĞuz kitlelerinin bağımsız bir yazı dilini ancak XIII. yüzyılda kurduğu görüşündedir. X-XIII. yüzyılda sürekli hareket halinde olan OĞuzların tarih ve siyaset sahnesinde oynadıkları büyük role paralel bir kaybı olduğunu dile getirir:

*“Ön Asya, özellikle XI. yüzyılın sonundan itibaren nesiller boyu süren ve dünya tarihinin akıŐını deĐiŐtiren büyük bir çatıŐmaya sahne oluyordu: İslâm dünyası ile Hıristiyan dünyasının kanlı çarpıŐmaları, yani Haçlı savaŐları! Bu çatıŐmada OĞuz Türklerinin oynadığı rol, herhalde bu millete kendi yazı dilini yaratma iÇinde en azından 150-200 yıl gibi uzun bir zaman kaybettirecek kadar uzun olmuŐtur.”*²⁹ der.

²⁵ Zeynep Korkmaz, “XI.-XIII Yüzyıllar Arasında OĞuzca”, **TDAY-B 1973/74**, Ankara 1974, s. 46.

²⁶ Bk. Muharrem Ergin, “Türkoloji Çalışmaları I”, **İÜ TDED IX**, İstanbul 1959, s. 137.

²⁷ Mustafa Canpolat, “Behcetü’l-Hadâik’in Dili Üzerine”, **TDAY-B 1967**, Ankara 1968, s. 165-175.

²⁸ Şinasi Tekin, “1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Olga-Bolga Sorunu”, **TDAY-B, 1973-1974**, Ankara 1974, s. 69.

²⁹ Şinasi Tekin, *age*, s. 67.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Semih Tezcan'ın Marzubannâme için yaptığı tanıtımda belirttiği görüşü, karışık dilli eserlerin Oğuz boyları ve öteki Türk boyları arasındaki kültür ilişkilerinin ürünü olduğu düşüncesine katılmak şeklindedir:

“Eski Osmanlıca'nın başlangıç dönemi yazarlarının çoğu Türkistan ve Horosan'daki yazı geleneği ile yetiştiklerinden onların yazı dilinde Doğu Türkçesi ve Anadolu dışında konuşulmuş olan Oğuz lehçeleri özelliklerinin bulunmasını yadırgamamak gerekir. Ancak, bu gibi kalıntıları ve özellikleri, Eski Osmanlıca'nın bütünü için geçerli saymak ve bunları eski özellikler olarak kabul etmek büsbütün yanlıştır.”³⁰

Ahmet Bican Ercilasun, Seyhun boylarında yaşarken kendi sözlü edebiyatına sahip olan Oğuzların yazı dili geleneğine sahip olmayan bir topluluk olarak günlük konuşma dilini birden bire bir edebi dil haline getiremeyecekleri görüşündedir. Türkçenin edebi dil olarak kullanıldığı Kâşgar'ın çok uzak olduğu ve Anadolu'ya gelen ilk Oğuzların da Kâşgarla hiç teması bulunmadığı görüşünden hareketle onlardan Türkçe eser vermelerinin beklenmemesi gerektiğini söyler. Karışık dilli eserlerin de 13 ve 14. yüzyıllarda Orta Asya'daki edebi dili bilen ve muhtemelen Oğuz asıllı kişiler tarafından yazıldığı görüşündedir. Oğuzca özelliklerin müstensihlere ait olabileceğini de bir ihtimal olarak dile getirir³¹.

2. EAT'nin Gramer Özelliklerinin Tespiti

Bu güne kadar yapılan çalışmalar, ortaya çıkarılan metinler ve bunlara yönelik tahliller EAT'nin yapısını ana çizgileriyle ortaya koymuştur³². Devrin kelime hazinesini belirlemeye yönelik çalışmalar da devam etmektedir.

Grammer çalışmaları içinde sözü edilebilecek önemli bir eksiklik, günümüz Türkçesi için olduğu gibi döneme yönelik cümle

³⁰ Semih Tezcan, “Marzubannâme Tercümesi Üzerine”, **TDAY-B 1977**, Ankara 1978, s. 425. 413-431. Azmi Bilgin de karışık dilli eserlerin dil özelliklerinden hareketle yaptığı çalışmada “*Eski Anadolu Türkçesindeki Oğuzca dışı Eski Türk Yazı dilinin bir devamı olarak görmek yerine Kıpçakça'dan Oğuzca'ya geçmiş özellikler olarak kabul etmek daha doğru olur.*” demektedir. Azmi Bilgin, “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Karışık Dil Unsurları Taşıyan Eserler ve Dil Özellikleri”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 69, İstanbul 1990, s. 73.

³¹ Ahmet B. Ercilasun, *age*, s. 436-442.

³² Faruk Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994; Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995; Gürer Gülsevin, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, TDK Yay., Ankara 1997; Hatice Şahin, **Eski Anadolu Türkçesi**, Akçağ Yay., Ankara 2003; Muhammet Yelten, **Eski Anadolu Türkçesi ve Örnek Metinler**, İÜ Edebiyat Fak. Yay., İstanbul 2009.

bilgisi çalışmalarının azlığıdır. Bugün henüz EAT'nin cümle yapısı hakkında hüküm vermeyi sağlayacak yeterli veri yoktur. Oysaki tek tek yüz yıllar için cümle çalışmalarının yapılması Türkçe cümle yapısının geçirdiği evreleri ve özelliklerini belirlemeyi sağlayacaktır. Dilin tercüme eserler devrinde cümle yapısı bakımından ne derece ve nasıl etkilendiğini görmek bakımından da bu tip çalışmaların faydası olacaktır.

EAT'nin üzerinde tartıŐılan bir meselesi de imlâsı ile ilgilidir. Şimdiye kadar imlâ tespitine yönelik çalışmalar yapılmıŐ olmakla beraber konu tam anlamıyla açıklığa kavuŐturulmamıŐtır. EAT'de kliŐleşmiŐ bir imlâdan söz edilmekle beraber, son yıllarda yapılan alıŐmalar³³, XII.-XV. yüzyıl arasındaki imlânın henüz kliŐleşmemiŐ³⁴ olduğuna, Arap yazısının müsaadesi oranında az çok fonetik imlâ özelliği taşıdığına işaret etmektedir. XII.-XV. yüzyıllarda Anadolu'da üretilen Türkçe metinlerdeki ağız özelliklerini tanımlayıp isimlendirmenin güçlüklerine değinen Hayati Develi, genelde "yazı"nın "dil"i yansıtmaktaki güçlükleri yanında Arap yazısının Türkçe ünlüleri göstermedeki yetersizliği ile alfabenin fonemleri temsil konusunda belli bir standarda kavuşmamış olmasına dikkat eker³⁵.

EAT'nin tamamına yönelik bir imla çalıŐmasının pek çok konuyu aydınlatacağı, devrin konuşma dili ile yazı dili arasındaki bağlantıyı ortaya çıkaracağı, bugün Anadolu'da yaŐayan ağızları birbirinden ayıran ölçülerin tespitine katkıda bulunacağı

³³ Zeynep Korkmaz, **Eski Anadolu Türkçesinde İmla Fonoloji Bağlantısı Üzerine Notlar**, Saroyevo 1980; Bernt Brendemoen, "Labiyal Ünlü Uyumunun Gelişmesi Üzerine Bazı Notlar", **Türkiyat Mecmuası**, C. XIX, 1977-1979, s. 223-240 gibi.

³⁴ Guzev ve Deniz-Yılmaz, EAT'nin gelişmenin en erken safhalarında bulunan kalıŐlaşmamıŐ, katı bir imlaya henüz sahip olmamıŐ bir yazı ile yazıldığına bu sebeple dilin fonetik yapısını açık bir şekilde yansıttığına özellikle işaret ederler. Viktor G. Guzev, Özlem D. Yılmaz, "Teorik Türk Dilbilimi Açısından Eski Anadolu Türkçesinin Özelliklerinin Kıymeti Üzerine", **Osmanlı**, (Ed. Güler Eren), C. IX, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 412.

³⁵ Develi, her Şeye rağmen XII.-XV yüzyıllara has olmak üzere yapılan çalışmaların verileri ile "standart" bir Eski Türkiye Türkçesinden söz edilebileceğini sözlerine ilave eder. Hayati Develi, "Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması", **Turkish Studies**, C. III/3, Bahar 2008, s. 212-230, www.turkishstudies.net (ET. 08.01.2010). Azmi Bilgin de "İmladan yola çıkarak bu tür özellikler taşıyan eserlerin dilini eski Türk yazı dilinin geçiŐ devresi kabul etmek de pek doğru olmaz, çünkü imla geleneğe bağlı kalmıŐtır. Ayrıca müellifler bu eserlerini Orta Asya'dan gelir gelmez yazabilecekleri gibi daha sonra da yazmıŐ olabilirler." demektedir. Azmi Bilgin, **agm**, s. 74.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

düşünülebilir³⁶. Leylâ Karahan, Oğuzların Anadolu'daki yerleşme düzeni ile Anadolu ağızlarının coğrafi dağılımı arasında manidar bir ilişki arar. Bu amaçla EAT'ye özgü, önceki yazı dillerinde bulunmayan özellikler³⁷ ile ise Eski Anadolu Türkçesi ve önceki yazı dillerinde ortak olan özellikleri³⁸ değerlendirir. Buradan hareketle Anadolu sahasında verilen ilk eserlerin coğrafyası³⁹ ile söz konusu özelliklerin tam da örtüşmediğini gösterir. Leylâ Karahan, yazı dilinin Anadolu'da teşekkül etmesi varsayımının EAT özelliklerini yansıtan diğer merkezlerin de bu coğrafyaya dâhil edilmesini gerektirdiğini düşünür⁴⁰.

Sonuç Yerine

Türk dilinin tarihî gelişimi içinde başlangıcı kesin olarak tespit edilemediği için karanlıkta kalan EAT, bunu belgeleyecek eser veya eserlerin ortaya çıkarılmasına; mevcut eserlerin çok yönlü tahliline, işaret ettikleri dil meselelerinin tarih sürecinde yerli yerine oturtulmasına muhtaçtır.

Dildeki gelişme ve değişmelerin bilinmesi o dili kullanan insanların, milletin kurduğu kültürü, bunun ötesinde de milletin geçmiş zamanlarda tarihi ve coğrafi şartlarla birbirinden uzak kalan kollarını da aydınlığa çıkaracaktır.

“Anadolu Selçuklu Devletini kuran Oğuzların bir yazı dili var mıydı?” sorusuna cevap aranırken dildeki değişme ve gelişmelerin dikkatle incelenip değerlendirilmesi şarttır. Ancak bunu yapabilmek

³⁶ Zeynep Korkmaz, “Eski Anadolu Türkçesi Üzerindeki Çalışmaların Bugünkü Durumu”, **Türkoloji Dergisi**, 1977, s. 17.

³⁷Ünlü yuvarlaklaşması, ilerleyici benzeşmeyle ortaya çıkan kalınlık-incelik bakımından ünlü benzeşmesi, Türkçe kelimelerde iç seste *k>h* değişmesi. Leylâ, Karahan, “Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili - Ağız İlişkisi”, **Turkish Studies**, C. I/1, Yaz 2006, s. 13, www.turkishstudies.net, (ET. 08.01.2010).

³⁸ Damak *n*'sinin varlığı, düz ünlülü bazı eklerin sebep olduğu dudak uyumsuzluğu. Leylâ Karahan, **agm**, s. 14.

³⁹ Tarihî kaynaklara göre Anadolu'da ilk eser verenler arasında gösterilen Sultan Veled, Hoca Dehhanî, Ahmet Fakih, Şeyyad Hamza, Âşık Paşa ve Gülşehrî gibi isimler, yaşadıkları ve eser verdikleri yöreler itibarıyla bu coğrafyayı Konya, Akşehir, Kırşehir olarak belirler. Ancak Konya ve Kırşehir yöresi ağızlarında, Eski Anadolu Türkçesinin en önemli özelliği olan ünlü yuvarlaklaşması görülmemesi bu düşüncüyü zayıflatmaktadır. Leylâ Karahan, **agm**, s. 14.

⁴⁰ Nitekim tarihi kaynaklar 11. yüzyıl itibarıyla Danişmendliler hâkimiyetinde olan ve yerleşik hayatın hakim olduğu Amasya, Tokat, Sivas ve çevresinde (Sinop, Kayseri, Yozgat, Çankırı, Kastamonu, Çorum, Malatya) sanayi ve ticaretin ilerlediğini bildirir. Ancak bu bölgelerdeki kültürel gelişmenin dile dayalı eserlerle değil de daha çok mimarî eserlerle takip edilebilmesi de dikkat çekicidir. Leylâ Karahan, **agm**, s. 12.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

için ihtiyaç duyulan her devri yansıtacak yazılı kaynakların bulunamaması kesin konuşmayı engeller. Bundan dışında ileri sürülecek nazariyelerin birtakım verilerle desteklenmesi eksik kalacaktır.

EAT'nin başlangıcını bir tarihe bağlamak, Anadolu'da kendisini göstermeye ve medeniyet kurmaya talip Oğuz kùltürünün bu dönemini ve Türk dili tarihindeki yerini belirlemek için Şarttır.

Oğuzlar, Göktürk devrinde bazen yönetimle birlikte, itaatkâr, çoğu zaman baskı altına alınamaz savaŐçı kimliğiyle görünür. Bu kimliği Uygurlar zamanında da devam ettiriyor. Göktürklerin ve Uygurların olgun bir yazı diline sahip oldukları bu dönemde Oğuzlar, yalnız kendilerine has bir lehçe ile konuşuyor, savaŐlar ve göçler sebebiyle bir edebiyat meydana getirmekten uzak mı yaŐıyorlardı?⁴¹

X. yüzyılda Sirderya boyları, Aral gölü kıyılarında yaşarken yarı yerleşik hayata geçtikleri biliniyor. Yine savaŐçı bir toplum. Ancak Karahanlı yazı dilinin zirvede olduğu bu dönemde Oğuzun yine yazılı bir edebiyat ürünü yok. Anadolu'ya göç eden Oğuzlar, devlet kurma ve bu devletin devamı için savaş verme sırasında siyasi varlığını saėlamlaŐtırma uğraŐı verirken yine dilini yazıya geçiremiyor; yaşadığı savaŐları anlatmıyor, kurduğu devletin kurumlarına ait bilgileri kaydetmiyor.

Anadolu'da Oğuzlar bir yandan Moğol akınları, bir yandan Haçlı seferlerine karŐı dururken varlıklarını; Arap ve Fars diline karŐı da dillerini korumak ve yaŐatmak davasını gütmüyorlar mıydı? Bu büyük ve önemli etkiler altında vermiŐ oldukları eserler varsa bile bunların, özellikle Moğolların yakıp yıkmaya, yağmaya yönelik akınları altında yok olma ihtimalleri göz ardı edilebilir mi?

Anadolu kùtùphanelerindeki yazma eserlerin ehil kiŐilerce tespiti ve metin nakillerinin tamamlanması bu dönem için aydınlatıcı olacaktır. Yurt dıŐına götürülmüŐ çok sayıda eser olduğu bilinmektedir. Bunların tespiti ve incelenmesi de önemlidir. Bütün bu düşünceler ışığında, bu dönemi tamamen karanlık kabul etmek için bugün belki de henüz erkendir.

⁴¹ Elena M. Napolnova, edebi Anadolu Türkçesi tarihinde edebi dillerin gelişimi sürecini üç genel özelliğe bağlar; EAT'nin dilüstü ve diyalektler ötesi olması; üç gelişmiŐ nüfuzlu edebi dilin tesiri altında, bu arada iki yabancı dilin ve aynı kökten olan bir dilin tesiri altında bulunması; Moğol saldırılarına karŐı savaş devrinde oluşması. Napolnova "Edebi Eski Anadolu Türkçesi Tarihinde Bazı Genel Özellikler", **TDAY-B 1989**, Ankara 1994, s. 334.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Anadolu'da karışık dilli eserlerin varlığı konusunda gösterilecek gerekçeler de birden fazladır. Anadolu Selçuklu Devletini kuran Oğuzların ardından Moğol akınlarından kaçıp Anadolu'ya gelen başka topluluklar olduğu biliniyor. Sonra gelenlerin önce gelenlere eski kültürü taşıdıkları, dolayısıyla, bağların devamlılığının böylece sağlandığı söylenebilir. Ancak sonra gelen Oğuzların dilinde de 150-200 yıllık bir sürede değişiklikler olacağı ihtimali de unutulmamalıdır. Onların eski yurttaki kalmaları X. yüzyıl Oğuzcasının hep aynı kaldığı anlamına gelmez. Çünkü dildeki değişiklikler, dilin kendi bünyesindeki olaylar kadar bu olayları besleyen yaşanan coğrafi çevre ve bu çevrede etkileşimde bulunulan komşu dillerle de alakalıdır.

Anadolu Selçuklu Devletini kuran Oğuzların 23 boy olduğu biliniyor. Uzun süre devam eden göçebe hayat etkisiyle bu Oğuzların tamamının tek bir standart Oğuzca konuşmayacağı görüşü de dikkate değerdir. Nitekim Hayati Develi, karışık dilli eserleri inceleme dışında tutarak yaptığı çalışmasında EAT'de XIII.-XV. yüzyıllarda üç ağız grubu tespit eder⁴².

Anadolu Oğuzcasını etkileyecek sebepler arasında, buraya Oğuzların dışında kavimlerin de Oğuzlarla, Oğuzlardan önce ve sonra göç etmiş olmaları sayılabilir. Ağız çalışmalarının ve tarihi kaynakların desteklediği bir gerçek de Kıpçak ve Çigil Türklerinin de Anadolu'ya geldiğidir. Bunların ışığında Anadolu yazı dilinde farklı özelliklerin bir arada olması gerçeği bir derece açıklanmış olur.

Bu gün Yakın ve Orta Doğuda, Balkanlardan başlamak üzere Anadolu, Azerbaycan, Horasan, Kuzey Afganistan ve Orta Asya gibi geniş bir coğrafyada Türkçe konuşulmaktadır. Bu bölgenin yazılı kaynakları, tarihi gelişim çizgisi bakımından ihmal edilmiş Türk lehçelerinin incelenmesi ve sonuçta her birinin ortak ve ayrılan yönlerinin belirlenmesi ile Türk dilinin tarihi, coğrafi ve yapı özellikleri bakımından aydınlatılması gerekmektedir. Bu gerçekleştiğinde Türk dilinin tarihî ve coğrafi haritasının sağlıklı biçimde çıkarılması da mümkün olacaktır.

⁴² Bunlar; kelime içinde ve sonunda /k_/ları koruması, dil uyumunun bozulmaması, ben zamiri ve gibi edatıyla karakterize edilen, Anadolu'nun batısında yayılmış Standart Türkiye Türkçesinin etrafında geliştiği 1. Ağız grubu; kelime içinde ve sonunda /k_> / h / gelişmesi ve dil uyumsuzluğu temayülü ile karakterize edilen ve Orta Anadolu'dan Azerbaycan'a kadar uzanan bir sahada yayılan 2. ağız grubu ve kelime başında /k_> / h / gelişmesi, men zamiri, dil uyumsuzluğu temayülü, kimi ve tek edatları ile karakterize edilen, Tebriz, Şirvan, Bağdat'a kadar olan alana yayıldığı tahmin edilen, 3. ağız grubudur. Hayati Develi, "Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması", *Turkish Studies*, C. III/3, Bahar 2008, s. 225, www.turkishstudies.net, (ET: 08.01.2010).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

KAYNAKÇA

- ARAT, Reşit R., “Anadolu Yazı Dilinin Tarihî İnkıŐafına Dair”, **Makaleler**, C. I, TKAE Yay., Ankara 1987, s. 317-318.
- BANGUOĞLU, Tahsin, “OĞuzlar ve OĞuzeli Üzerine”, **TDAY-B 1959**, s. 1-26.
- BANGUOĞLU, Tahsin, “Eski Türkçe Üzerine”, **TDAY-B 1964**, s. 77-84.
- BAYAT, Fuzuli, **Türk Dili Tarihi**, Karam Yay., Çorum 2006.
- BİLGİN, Azmi, “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Karışık Dil Unsurları Taşıyan Eserler ve Dil Özellikleri”, **Türk Dnyası Araştırmaları**, S. 69, İstanbul 1990, s. 63-76.
- BRENDEMOEN, Bernt, “Labiyal Ünlü Uyumunun Gelişmesi Üzerine Bazı Notlar”, **Türkiyat Mecmuası**, C. XIX, 1977-1979, s. 223-240.
- CAFEROĞLU, Ahmet, “İlk Anadolu Vatan Kültürü Kurucuları”, **Türkiyat Mecmuası**, C. XVII, İstanbul 1972, s. 1-12.
- CANPOLAT, Mustafa, “Behcetü’l-Hadâik’in Dili Üzerine”, **TDAY-B 1967**, Ankara 1968, s. 165-175.
- DEVELİ, Hayati, “Eski Türkiye Türkçesi AĞızlarının Sınıflandırılması”, **Turkish Studies**, C. III/3, Bahar 2008, s. 212-230, www.turkishstudies.net (ET: 08.01.2010).
- DİLAAR, A., “Türk Lehçelerinin Meydana GeliŐinde Genel Temayüllerin KoyulaŐması ve Körlenmesi”, **TDAY-B 1957**, s. 83-93.
- EMRE, A. Cevat, “Onbirinci Asırda Türk Diyalekleri”, **TDAY-B 1941**, S. 9-10, Ankara 1941, s. 12-20.
- ERCİLASUN, Ahmet B., **Başlangıçtan Günümüze Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara 2004.
- GOLDEN, B. Peter, **Türk Halkları Tarihine Giriş**, KaraM Yay., Ankara 2002, s. 169-170.
- GUZEV, G. ve YILMAZ Ö. D., “Teorik Türk Dilbilimi Açısından Eski Anadolu Türkçesinin Özelliklerinin Kıymeti Üzerine”,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

-
- Osmanlı**, (Ed.Güler Eren), C. IX, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 412-417.
- GÜNDÜZ, Tufan “Oğuzlar”, **Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi**, C. 2, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 457-492.
- İNALCIK, Halil, **Şair ve Patron**, Doğubatı Yay., İstanbul 2005.
- İNAN, Abdülkadir, “XII.-XV. yüzyıllarda Mısır’da Oğuz-Türkmen ve Kıpçak Lehçeleri ve ‘Halis Türkçe’”, **TDAY-B 1953**, s. 53-71.
- KARAHAN, Leylâ, “Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili - Ağız İlişkisi”, **Turkish Studies**, C. I/1, Yaz 2006, s. 9-18, www.turkishstudies.net, (08.01.2010).
- KARAMANLIOĞLU, A. Fehmi, **Türk Dili**, Beşir Kitabevi, İstanbul 2002.
- KORKMAZ, Zeynep, “Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri”, **TDAY-B 2004/II**, s. 99-105.
- KORKMAZ, Zeynep, “Eski Anadolu Türkçesi Üzerindeki Çalışmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”, **Türkoloji Dergisi**, 1977, s. 14-22.
- KORKMAZ, Zeynep, **Marzuban-Nâme**, TDK Yay., Ankara 1976.
- KORKMAZ, Zeynep, “XI-XII. Yüzyıllar Arasında Oğuzca”, **TDAY-B 1973/74**, Ankara 1974, s. 41-48.
- KORKMAZ, Zeynep, “Yunus Emre ve Anadolu Türkçesinin Kuruluşundaki Yeri”, **Türkoloji Dergisi**, C. VI/1, Ankara 1973, s. 13-19.
- KORKMAZ, Zeynep, “Selçuklular Çağı Türkçesinin Genel Yapısı”, **TDAY-B 1972**, Ankara 1973, s. 17-34.
- KORKMAZ, Zeynep, “Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtileri”, **Bilimsel Bildiriler 1972**, TDK Yay. Ankara 1975, s. 433-446.
- KORKMAZ, Zeynep, “Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu”, **TDAY-B 1971**, Ankara 1971, s. 21-32.
- MANSUROĞLU, Mecdut, “Anadolu’da Türk Dili ve Edebiyatının İlk Mahsulleri”, **İÜ TDED I-II**, İstanbul 1946, s. 9-17.
- MANSUROĞLU, Mecdut, “Anadolu’da Türk Yazı Dilinin Başlaması ve Gelişmesi”, **İÜ TDED IV**, İstanbul 1951, s. 215-219.
- NAPOLNAVA, E.M., “Edebi Eski Anadolu Türkçesi Tarihinde Bazı Genel Özellikler”, **TDAY-B 1989**, Ankara 1994, s. 331-334.
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

-
- ORKUN, H. Namık, **Eski Türk Yazıtları**, TDK Yay., Ankara 1994.
- ÖLMEZ, Mehmet, “Türkçe’nin ve Türk Dillerinin Yaşı Konusu“, **Toplum ve Bilim**, 96 Bahar 2003, 62-74.
- ÖZÖNDER, Sema B., “Eski Türklerde Dil ve Edebiyat”, **Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi**, C. II, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 458.
- ÖZÖNDER, Sema B., “Türk Dilinin Tarihi Dönemleri Üzerine Birkaç Söz”, **Türkbilig (Türkoloji Araştırmaları) 2003/3**, s. 203-210.
- SÜMER, Faruk, **Oğuzlar (Türkmenler)**, AÜ Yay., Ankara 1972.
- TEKİN, Şinasi, “1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde olga-bolga Sorunu”, **TDAY-B 1973-1974**, Ankara 1974, s. 59-157.
- TEZCAN, Semih, “Marzuban-Name Tercümesi Üzerine”, **TDAY-B 1977**, Ankara 1978, s. 413-431.
- TULUM, Mertol, “Şerhül-Menari”, **İÜ TDED XVI**, 1968, s. 133-138.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*